

PROTOKOLL
vid tillståndsprövning
2023-02-02
Stockholm

Aktbilaga 18
Mål nr Ö 5686-22

JUSTITIERÅD

Anders Eka, Gudmund Toijer, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson, Dag Mattsson (tillägg), Sten Andersson (referent), Stefan Johansson, Petter Asp, Malin Bonthron, Eric M. Runesson, Stefan Reimer, Cecilia Renfors, Johan Danelius, Jonas Malmberg och Christine Lager

JUSTITIESEKRETERARE (PROTOKOLLFÖRARE)

Hanna Hallonsten

PARTER

Klagande

HO

Ombud och offentlig försvarare: Advokat SB

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Genomsökning på distans

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts beslut 2022-09-01 i mål Ö 3245-22

Målet föredras i frågan om prövningstillstånd.

Högsta domstolen fattar följande

BESLUT (att meddelas den 17 mars 2023)

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i frågan om det har varit möjligt att besluta om genomsökning på distans, trots att genomsökningen avser information som kan vara lagrad i utlandet.

Frågan om prövningstillstånd i målet i övrigt förklaras vilande.

SKÄL**Bakgrund**

1. HO är misstänkt för grovt penningtvättsbrott och grovt bokföringsbrott. Åklagaren begärde under förundersökningen att tingsrätten skulle besluta om genomsökning på distans för att söka efter handlingar som kunde vara av betydelse för utredningen av brotten.

2. Enligt åklagaren fanns handlingarna lagrade i avläsningsbara informationssystem, som var tillgängliga genom mobiltelefoner och datorer som hade tagits i beslag hos HO. Åklagaren angav att det var oklart på vilken molntjänst och var i världen som den efterfrågade informationen fanns lagrad.
3. Tingsrätten beviljade åklagarens begäran. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.
4. HO har överklagat hovrättens beslut om genomsökning på distans. Riksåklagaren, som har motsatt sig att beslutet ändras, har i Högsta domstolen upplyst att genomsökningen numera är genomförd.

Den hänskjutna frågan

5. Överklagandet avser frågan om genomsökning på distans kan beslutas trots att den information som ska genomsökas kan vara lagrad utomlands. Det överklagade beslutet har redan verkställts. Detta har väckt frågan om överklagandet numera kan prövas. Med anledning av det har frågan om prövningstillstånd hänskjutits till Högsta domstolen i dess helhet.

Frågan om beslutet kan prövas i Högsta domstolen

Rättspraxis i de allmänna domstolarna

6. I Högsta domstolens rättspraxis har beslut som har förlorat sin rättsliga eller faktiska betydelse (s.k. deserta beslut) ansetts inte kunna överprövas i högre rätt. Även om Högsta domstolen har som huvuduppgift att vägleda rättstillämpningen, har domstolen i princip upprätthållit en koppling till dömande och beslutsfattande med verkan för parterna i målet. Så har det t.ex. ansetts att ett beslut om häktning inte kan överprövas, om den häktade har

försatts på fri fot eller om häktningsbeslutet har ersatts av ett nytt beslut (se ”Den omhäktade” NJA 1953 s. 460 och ”Det upphävda häktningsbeslutet” NJA 1989 s. 502 samt motsvarande beträffande reseförbud och beslag ”Det nya reseförbudet” NJA 1985 s. 235 och ”Det hävda beslaget” NJA 1977 s. 573). Utgångspunkten har varit densamma när det överklagade beslutet av annat skäl har förfallit (se de nedan nämnda ”Katten Astor” NJA 1988 s. 86 och ”Den avlidnes rättshjälpsansökan” NJA 2006 s. 453).

7. Det sagda innebär att det normalt inte är möjligt att få ett beslut om tvångsmedel prövat i högre rätt sedan verkställigheten av beslutet väl har avslutats.

8. I vissa fall har dock även beslut som har förfallit eller annars förlorat sin omedelbara betydelse ansetts kunna prövas, eftersom beslutet har bedömts ha någon kvarvarande verkan av beaktansvärt slag. Så har t.ex. ett beslut om beslag avseende en katt prövats av Högsta domstolen även sedan katten dött, eftersom prövningen hade betydelse för hur rättegångskostnaderna skulle fördelas (se ”Katten Astor”), och ett rättshjälpsärende har prövats, trots att den sökande avlidit, eftersom prövningen skulle få betydelse för det tilltänkta rättshjälpsbiträdets rätt till ersättning (se ”Den avlidnes rättshjälpsansökan”). Och i pleniavgörandet ”Kontaktförbudsprövningen” NJA 2020 s. 1061 har domstolen funnit att ett överklagande av ett beslut om kontaktförbud kunde prövas i högre rätt, trots att förbudets giltighet hade löpt ut. I det avgörandet hänvisades bl.a. till de kvardröjande verkningar som ett beslut om kontaktförbud får för den enskilde till följd av att ett sådant beslut antecknas i belastningsregistret.

Rättspraxis i de allmänna förvaltningsdomstolarna

9. I de allmänna förvaltningsdomstolarnas rättspraxis har överinstanser lämnats ett större utrymme för att uttala sig i en överklagad fråga trots att det överklagade beslutet har förlorat sin omedelbara betydelse. Exempelvis har Högsta förvaltningsdomstolen i rättsfallet RÅ 1986 ref. 150 prövat om det har funnits laga skäl för en redan genomförd kroppsbesiktning. Detta har motiverats med att åtgärden har inneburit ett ingrepp i den personliga integriteten. Även i andra fall har redan verkställda beslut ansetts kunna överprövas, eftersom klaganden har bedömts ha ett befogat intresse av att kunna få prövat om det har funnits laga eller tillräckliga skäl för den beslutade åtgärden (se t.ex. RÅ 1991 ref. 58 och RÅ 1999 ref. 26). Vid bedömningen av om ett beslut som förlorat sin omedelbara betydelse kan överprövas har Högsta förvaltningsdomstolen också vägt in behovet att utveckla rättspraxis eller ge en berörd myndighet ledning för framtida beslut (se RÅ 1991 ref. 109 och RÅ 2005 ref. 84).

10. När Högsta förvaltningsdomstolen har tagit ställning till beslut som förlorat sin omedelbara betydelse har det vanligtvis skett på så sätt att domstolen har uttalat sig i sakfrågan och därefter skrivit av målet (se t.ex. RÅ 1991 ref. 109 och RÅ 1996 ref. 50). Det har däremot ansetts att en förvaltningsdomstol som inte är slutinstans i motsvarande situation ska skilja målet från sig genom ett avgörande som avspeglar det ställningstagande som domstolen har gjort i sakfrågan (se HFD 2016 ref. 48).

Prejudikatintresset

11. I vissa fall har Högsta förvaltningsdomstolen, som ett argument för att kunna ta ställning till överklagade beslut som har förlorat sin omedelbara

betydelse, hänvisat till prejudikatbildningens intresse (se p. 9). Det argumentet har inte fått genomslag i Högsta domstolens rättspraxis på motsvarande sätt.

12. Högsta domstolens viktigaste uppgift är att ge ledning för rättstillämpningen. Det finns därför ett påtagligt intresse av att olika slag av rättsfrågor på de allmänna domstolarnas område kan komma under Högsta domstolens prövning. Samtidigt kan det konstateras att det finns vissa slag av mål som typiskt sett når domstolen först i ett skede när beslutet redan har blivit desert. Det synsätt som hittills har tillämpats i de allmänna domstolarna medför då att Högsta domstolen i praktiken inte kan ta ställning till frågor där det finns ett behov av prejudikatbildning.

13. Det sagda gäller särskilt vissa slag av beslut som regelmässigt är fullt verkställda redan innan ett överklagande har kunnat prövas, exempelvis beslut om genomsökning på distans eller andra s.k. momentana tvångsmedel.

14. För att Högsta domstolen ska ha en reell möjlighet att fullgöra sin uppgift som prejudikatinstans bör det i dessa fall, dvs. i mål där verkställigheten av ett meddelat beslut regelmässigt avslutas i nära anslutning till beslutets meddelande, finnas ett utrymme för Högsta domstolen att pröva ett överklagande av beslutet trots att beslutet genom den avslutade verkställigheten har förlorat sin omedelbara betydelse. Det bör även här kunna accepteras att en prövning sker i dessa fall, trots att avgörandet inte kommer att ha några självständiga rättsverkningar, eftersom den aktuella rättsfrågan ändå kommer att prövas utifrån ett konkret fall. Utrymmet bör dock vara begränsat och utnyttjas enbart där det finns en betydande risk för att den prejudikatintressanta frågan annars inte skulle komma under Högsta domstolens prövning.

15. För att detta utrymme ska kunna utnyttjas bör hovrätterna ha en motsvarande möjlighet att pröva beslut av dessa slag, när det är nödvändigt för att ett starkt prejudikatbehov ska kunna tillgodoses.

16. När Högsta domstolen tar ställning till ett beslut av nu aktuellt slag, bör domstolens ställningstagande i prejudikatfrågan inte utmynna i ett fastställande eller upphävande av tingsrättens eller hovrättens beslut. I stället bör domstolen, sedan den har tagit ställning i prejudikatfrågan, skriva av målet. När en hovrätt i motsvarande situation prövar ett desert beslut bör den däremot skilja målet ifrån sig genom ett avgörande som avspeglar det ställningstagande som domstolen har gjort i sakfrågan och alltså inte skriva av målet. Hovrätten bör således i sitt avgörande antingen avslå överklagandet eller på lämpligt sätt ge uttryck för att överklagandet bifalls. (Jfr p. 10 när det gäller hur saken behandlas i de allmänna förvaltningsdomstolarna.)

Bedömningen i detta fall

17. I målet är upplyst att det överklagade beslutet redan har verkställts. Som en följd av detta kan beslutets effekter för HO inte längre undanröjas genom en prövning i överrätt. Beslutet är därför ett sådant desert beslut som en överrätt normalt inte ska ta upp till prövning.

18. Det rör sig emellertid i detta fall om en typ av beslut som regelmässigt har verkställts när frågan kommer upp i Högsta domstolen. Det aktualiserar en fråga som är obesvarad, nämligen om tvångsmedlet genomsökning på distans får beslutas när genomsökningen kan komma att avse information som är lagrad i utlandet. Behovet av vägledning från Högsta domstolen framstår som stort. Det aktuella beslutet kan därför prövas av Högsta domstolen (jfr p. 14).

19. Det finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet. Prövningstillståndet bör utformas så att Högsta domstolen kan ta ställning till om det i detta fall har varit möjligt att besluta om genomsökning på distans, trots att genomsökningen avser information som kan vara lagrad i utlandet. Frågan om prövningstillstånd i de övriga frågor som tingsrätten och hovrätten har tagit ställning till bör förklaras vilande.

Hanna Hallonsten

Föredraget 2023-02-02

Lämnat för expediering 2023-03-13

Anders Eka

TILLÄGG

Justitierådet Dag Mattsson tillägger för egen del följande.

Domstolens avgörande innebär att den grundläggande synen på prövning av deserta mål i stort ligger kvar. Ett sådant mål ska prövas när det deserta beslutet har kvardröjande effekter av praktiskt eller rättsligt slag; det är endast då som den enskilde har ett befogat intresse av en prövning. Det nya med avgörandet är att denna rättsgrundsats kompletteras med en möjlighet till prövning av det deserta beslutet i högre rätt, oavsett parternas intressen, när det finns starka prejudikatskäl för det.

Ett alternativ skulle kunna ha varit att ansluta närmare till den praxis som har utvecklats hos förvaltningsdomstolarna. Där anses en part kunna ha ett befogat intresse av en prövning inte bara när det deserta beslutet har kvardröjande effekter utan också för att få besvarat om det funnits laga eller tillräckliga skäl för beslutet (se RÅ 1986 ref. 26, RÅ 1986 ref. 150, RÅ 1991 ref. 58, RÅ 1997 ref. 68 och RÅ 1999 ref. 26). Vid den bedömningen vägs i och för sig in hur klart rättsläget är och vilket behov som finns att ge rättslig vägledning. Men frågan är likväl principiellt sett en annan, eftersom den handlar om huruvida parten har ett berättigat intresse att få den lagliga grunden för det deserta beslutet prövad och inte endast om ett eventuellt prejudikatbehov. Den är därmed skild från dispensprövning och kan aktualiseras även direkt i lägre rätt, det är en egen rättsregel och perspektivet är ett annat.

Det är visserligen så att den mer generösa inställning till prövning av deserta beslut som finns på förvaltningssidan har sin bakgrund i den kontrollerande funktion som förvaltningsdomstolarna historiskt haft för den offentliga förvaltningen. Samtidigt kan den sägas vara väl i linje med dagens syn på rätt

till domstolsprövning, särskilt när det gäller tvångsmedel. Det kan givetvis också finnas ett värde i att båda domstolsslagen utgår från samma grunduppfattning. Den rättsprincip om befogat intresse som har utvecklats i förvaltningsdomstolarna är så allmänt hållen att den borde kunna tillämpas som en utgångspunkt även i de allmänna domstolarna, naturligtvis då med beaktande av att målen är annorlunda och med den urskillnad som ska krävas. Om man förstärker möjligheten att pröva deserta beslut på det sätt som görs i förvaltningsdomstol, är det också lättare att se prövningen som rättskipning i vanlig mening än om den bara kommer till stånd på grund av allmänna prejudikatskäl fristående från något reellt partsintresse. Det kan därtill framstå som mest konsekvent att hålla isär förutsättningarna för prövning av ett desert beslut och frågan om prövningstillstånd ska meddelas i ett visst fall.

Även om det är svårt att tro att det skulle finnas några egentliga problem med en sådan bredare rättsgrundsats för deserta mål också på våra områden, passar den nog ändå inte lika bra här som på förvaltningssidan. Trots allt har målen ju olika karaktär, och ett partsintresse skulle kanske ibland nästan få fingeras på ett sätt som inte behövs i förvaltningsdomstol (jfr situationerna i de angivna referaten och situationen i föreliggande mål). Det finns också en betydande fördel i det förhållandet att just behovet av prejudikatbildning från Högsta domstolen blir det utslagsgivande.

Hur som helst bör ett sådant steg inte tas nu i det här sammanhanget. Detta beslut om prövningstillstånd hindrar inte en framtida rättsutveckling i riktning mot vad som gäller i förvaltningsdomstol om det skulle bedömas motiverat.
